

ISLOMIY SUG'URTALASH (TAKAFUL)NING AN'ANAVIY SUG'URTALASHDAN FARQI VA MAMLAKATIMIZDAGI HOLATI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11403430>

Tashmatova Nozima.

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Annotatsiya: *Takaful va an'anaviy sug'urta ikkalasi ham risklarni taqsimlash mexanizmlaridir, biroq ularni boshqaradigan asosiy tamoyillar tufayli ular bir qancha fundamental jihatlarda farqlanadi. Takaful islom qonunlari (shariat) asosida ishlaydi, an'anaviy sug'urta esa an'anaviy moliyaviy tamoyillarga asoslanadi.*

Tayanch iboralar: *Islom moliya bozori, islom moliya instrumentlari, takaful, an'anaviy sug'urtalash.*

Islom moliyasi o'zining turli xil instrumentlari bilan yildan yilga o'sib borayotgan muqobil moliya turi hisoblanadi. Takafful- islomiy sug'urtalash bo'lib, islom moliyasining eng kichik ulushiga ega bo'lgan instrument hisoblanadi. Dunyo amaliyotida sug'urta eng kam daromad keltiradigan moliyaviy mahsulot hisoblansada, islom moliyasida uning foydasi va zararining taqsimoti turlichadir. Quyida, takafful va an'anaviy sug'urtalashning farqlarini ko'rib chiqamiz.

Takaful va an'anaviy sug'urta ko'p jihatdan bir-biriga o'xshash ko'rinadi, chunki sug'urtaning ikkala turi ham sug'urtalangan shaxslarni yo'qotish yoki shikastlanganda moliyaviy himoya qilish maqsadida xizmat qiladi. Sug'urtaning ikkala turi bo'yicha sug'urta egalari bir xil sug'urta mukofotlarini to'laydilar, ular yo'qotish holatlarida o'xshash da'volarni qoplash uchun ishlatiladi. Bundan tashqari, sug'urtaning ikkala turi ham sug'urtalovchilarning ehtiyojlarini qondirish va marketing va tarqatish agentlariga bir xil miqdordagi komissiyalarni to'lash uchun bir xil mahsulot va xizmatlarni taklif qiladi. Biroq, takaful va an'anaviy sug'urta o'rtasida ba'zi asosiy farqlar mavjud, jumladan, takafulda umumiy javobgarlik modeli, foyda va zararni taqsimlash mexanizmi, investitsiya etikasi, boshqaruv va takafulning ijtimoiy maqsadi[1]. Ushbu farqlar haqida batafsil ma'lumot berish, takaful modelining shariatga muvofiqligini tushunishga oydinlik kiritadi:

Umumiy mas'uliyat: Takafulning umumiy mas'uliyati o'zarolik va hamkorlik tamoyillariga asoslanadi. Resurslarni birlashtirgan holda, polis egalari yo'qotish

xavfni bo'lishishlari va da'vo qilingan taqdirda bir-birlariga moliyaviy yordam ko'rsatishlari mumkin. Bu polis egalari bir-birlarini himoya qilish uchun birgalikda harakat qilishadi. Bundan farqli o'laroq, an'anaviy sug'urta individual risklarni o'tkazish printsipli bo'yicha ishlaydi, bunda sug'urta egalari sug'urta kompaniyasiga sug'urta mukofotlarini to'laydilar, u xavfni o'z zimmasiga oladi va da'volarni to'lash uchun javobgardir.

Foyda va zararni taqsimlash: Takafulning foyda va zararni taqsimlash modeli sug'urtalovchilar va takaful provayderi manfaatlarini muvofiqlashtirish uchun mo'ljallangan. Ortiqcha yoki kamomadni bo'lishish orqali sug'urtalovchilar takaful provayderining muvaffaqiyatidan foyda ko'rishlari va uning yo'qotishlari oqibatlarini o'z zimmalariga olishlari mumkin. Bu mas'uliyat hissini yaratadi, chunki takaful provayderi ortiqcha daromad olish va daromadni sug'urtalovchilar bilan bo'lishish uchun samarali ishlashi kerak. Bundan farqli o'laroq, an'anaviy sug'urta foydani maksimallashtirish printsipli asosida ishlaydi, bunda sug'urta kompaniyasi har qanday ortiqcha miqdorni foyda sifatida saqlab qoladi.

Investitsiya etikasi: Takafulning sarmoyaviy etikasi shariat qonunlari bilan tartibga solinadi, bu esa axloqsiz yoki zararli deb hisoblangan ayrim sanoat va faoliyatlarga sarmoya kiritishni taqiqlaydi. Bunga qimor o'yinlari, spirtli ichimliklar va tamaki kabi sohalar, shuningdek, foizlarga asoslangan operatsiyalarni o'z ichiga olgan faoliyat kiradi. Shariat qonuni sarmoyalarga qo'yilgan cheklovlar takaful provayderlari taklif qiladigan imtiyozlar turlarini cheklashi mumkin, ammo u axloqiy investitsiyalar uchun asos yaratadi va mas'uliyatli xatti-harakatlarni rivojlantirishga yordam beradi. Boshqa tomondan, an'anaviy sug'urta bu cheklovlarga taalluqli emas va kengroq sohalar va faoliyat turlariga sarmoya kiritishi mumkin.

Boshqaruv: Takaful provayderlarining boshqaruvi kompaniyaning shariat qonunlariga muvofiq ishlashini va sug'urtalovchilar manfaatlariga xizmat qilishini ta'minlash uchun mo'ljallangan. Direktorlar kengashi kompaniya faoliyatini nazorat qilish, strategik qarorlar qabul qilish, kompaniyaning axloqiy va shaffof ishlashini ta'minlash uchun javobgardir. Bundan farqli o'laroq, an'anaviy sug'urta

kompaniyalari odatda aktsiyadorlar tomonidan boshqariladi va ular foydani boshqa jihatlardan ustun qo'yishi mumkin.

Ijtimoiy maqsad: Takafulning ijtimoiy maqsadi sug'urtalovchilarni muhtojlik vaqtida himoya qilish va qo'llab-quvvatlash, jamiyat va o'zaro yordam tuyg'usini rivojlantirishdan iborat. Bu takaful modelining asosini tashkil etuvchi o'zarolik va hamkorlik tamoyillariga mos keladi. Bundan farqli o'laroq, an'anaviy sug'urta asosan aktsiyadorlar uchun foyda olishga qaratilgan.

Shuni ta'kidlash kerakki, takaful va an'anaviy sug'urta ko'plab o'xshashliklarga ega bo'lsa-da, ular bir xil narsa emas. Takoful – islom tamoyillariga asoslangan sug'urtaning o'ziga xos shakli bo'lib, an'anaviy sug'urtadan farqli tarzda tuzilgan va boshqariladi. Takafulning o'ziga xos xususiyatlari va afzalliklari qo'llanilayotgan mamlakat va takaful modeliga qarab farq qilishi mumkin, shuning uchun qaror qabul qilishdan oldin har qanday takaful siyosatining shartlarini diqqat bilan ko'rib chiqish muhimdir.

Hozirgi kunda islom moliyasi mamlakatimizga sekin astalik bilan kirib kelmoqda. Islom moliyasining huquqiy normativ hujjatlari yo'q bo'lishiga qaramay, islom moliya instrumentlarining ba'zilar talab va taklif asosida mamlakatimiz bozorlariga kirib kelmoqda. Ular ijara, mushoraka, murobaha va takafful kabi instrumentlardir. Hozirgi kunda takafful, islomiy sug'urtalashga asoslangan mahsulotlar Gross insurance-takoful darchasi[2]., Uzaro yordam, Apex takaful, Asl takaful kabi kompaniyalar orqali aholiga taklif qilib kelinmoqda[3]. Yuqorida ta'kidlaganimizdak, islomiy moliyaning huquqiy normative hujjatlari bo'lmaganligi sababli, bu kabi korxonalar o'z faoliyatini O'zbekiston musulmonlar idorasi orqali olingan fatvoga asoslanib olib bormoqda. Bundan tashqari islom moliyas sohasida chuqur bilimga ega bo'lgan "Assodiq consult" ekspertlari tomonidan berilgan tavfsiyalar orqali faoliyatini davom ettirmoqda[4]. Yildan yilga ko'payib borayotgan islom moliya darchalari, kompaniyalari, islom moliyasiga mamlakatimizda talab borligini bildiradi. Shu sababli, islom moliyasi uchun normativ hujjatlar qabul qilinishi zarur bo'lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Baydauletov E. “Islom moliya asoslari” H. Hasanov tahriri ostida. Toshkent, “O‘zbekiston” nashriyoti 2019-yil.
2. <https://www.gross.uz/>
3. <https://www.islommoliyasi.uz/>
4. <https://www.assodiq.uz/>

